

Rus İç Savaşı ve Beyaz Rus Göçü: Bir Geçiş Kenti Olarak İstanbul

Segah TEKİN¹ Murad HAŞİMOĞLU^{2*}

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Konya, Türkiye

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, Konya, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 22.04.2025
Kabul Tarihi: 17.06.2025
Yayın Tarihi: 30.06.2025

Anahtar Kelimeler:

Göç politikası,
Geçiş kenti,
İstanbul,
Beyaz Rus,
Rus İç Savaşı.

JEL Kodları: F22, N40, N44

ÖZET

Bolşevik İhtilali'nin ve ardından başlayan Rus İç Savaşı'nın yol açtığı göç hareketi içinde bir bölümü oluşturan Beyaz Rus göçü; göç nedenleri, göç süreci ve göçmen profili bağlamında Rusya coğrafyasından yaşanan göç hareketleri arasında özel bir konuma sahiptir. Çalışma, Rus İç Savaşı dönemindeki Beyaz Rus göçü çerçevesinde İstanbul'un konumunu araştırmaktadır. Beyaz Rus göçmenler arasında farklı toplumsal konumlardan gelenler bulunmakla beraber aralarında eğitimli ve meslek sahibi göçmenlerin sayısı hayli fazladır. Bu göçmenler gerek geçiş kentlerinde gerekse nihai yerleşimlerine yaşadıkları ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatlarına etki etmişlerdir. Aynı zamanda büyük ölçüde emek göçmeni olan ve Rusya İmparatorluğu döneminde farklı ülkelere yerleşmiş göçmenler üzerinde de diaspora bilinci oluşturan kültürel etkiye sahip olmuşlardır. Çalışma, Beyaz Rus göçü sürecinde kalabalık bir topluluğa ve göçmenler arasındaki yüksek sosyo-kültürel seviyedeki göçmenlere ev sahipliği yapan İstanbul'un bir geçiş kenti işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Beyaz Rusların İstanbul'daki varlığı hem Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yıllarına yayılmış ve göç yönetimi bağlamında iki devlet arasındaki geçiş sürecinin gözlemlenebileceği bir alan ortaya koymuştur.

Russian Civil War and the Migration of White Emigrés: İstanbul as a City of Transit

Article Info

Received: 22.04.2025
Accepted: 17.06.2025
Published: 30.06.2025

Keywords:

Migration policy,
City of transit,
İstanbul,
White Emigré,
Russian Civil War.

Jel Codes: F22, N40, N44

ABSTRACT

The emigration of White Emigrés, which started after the Bolshevik Revolution and continued during the Russian Civil War that followed, has a unique position among the migration movements from Russian geography regarding the reasons for migration, the migration process, and the immigrant profile. The study investigates the position of İstanbul within the framework of the White Emigré migration during the Russian Civil War. Although there were people from different social backgrounds among the emigrés, the number of educated and skilled immigrants was relatively high. White Emigrés have influenced the economic, social, and cultural lives of the countries they moved to, both in transit cities and their final destinations. At the same time, they had a cultural influence that created diaspora awareness among labour immigrants who had migrated before them and settled in different countries during the Russian Empire. The study reveals that İstanbul, which hosted a large community of immigrants of high socio-cultural level during the White Emigré migration process, functioned as a city of transit. The presence of White Emigrés in İstanbul expanded from the last years of the Ottoman Empire to the first decades of the Republic of Türkiye. In the context of migration management, it highlighted an area where the transition process between the two states could be observed.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Tekin, S. & Haşımoğlu, M. (2025). Rus İç Savaşı ve Beyaz Rus göçü: Bir geçiş kenti olarak İstanbul. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 110-124. DOI: 10.51124/jneusbf.2025.110

*Sorumlu Yazar: Segah TEKİN, segahtekin@erbakan.edu.tr

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

GİRİŞ

Rusya İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kuruluşuyla sonuçlanan 1917 Bolşevik İhtilali ve ardından yaşanan Rus İç Savaşı sürecinde Beyaz Ruslar olarak adlandırılan yüzbinlerce kişi Rusya'dan ağırlıklı Avrupa'ya daha az sayıda olarak da Asya'ya göç etmiştir. 1917-1924 arasındaki kısa zaman aralığında ülke, yoğun bir dış göçle beraber eski Çarlık Ordusu'nun mensuplarını ve aristokratları da içeren fakat alt grupların da yer aldığı kalabalık bir kitlenin ülke dışına çıkışına sahne olmuştur. Beyaz Rus göçü, Rusya tarihi açısından kendinden önceki imparatorluk dönemi ve sonraki SSCB dönemiyle SSCB sonrası göçlerden siyasal nedenlerin ön planda olması ve göçmen profili bağlamında ayrılmaktadır.

Rus İç Savaşı hakkında kaynaklar Kasım 1917'deki Bolşevik İhtilali'nden yahut Mayıs 1918'de çatışmaların başlangıcından 1920'de Beyaz Ordu'nun fiili yenilgisi veya 1923'e kadar süren olaylar aralığında tarih vermektedir. İhtilal, iç savaş ve rejim değişikliğinin yol açtığı siyasal nedenlere dayalı bu göç, aşağı yukarı 1917-1924 döneminde gerçekleşmiştir. Yalnızca etnik Rusların göçü değil Rusya İmparatorluğu'nun hakimiyetindeki Kafkasya ve Orta Asya'dan gerçekleşen göçler de bu harekete dahildir. Dolayısıyla Rus İç Savaşı dönemi göçü içinde Beyaz Ordu mensuplarını da içine alan Beyaz Rus göçü, yalnızca bir kategoriye oluşturmakta ve bu göçmenler Beyaz Rus olarak adlandırılmaktadır. Beyaz Rusların ekseriyeti öncelikle Beyaz Ordu'nun hakimiyet kurduğu ülkenin güney kesimlerine gitmişler fakat Kızıl Ordu bu bölgeleri ele geçirdikçe Rusya'dan ayrılmışlardır. Çok sayıda Beyaz Rus, ağırlıklı 1919-1920 yıllarında olmak üzere Karadeniz kıyılarından yola çıkarak İstanbul'a gelmiştir. İstanbul, coğrafi konumuyla denizden ulaşım imkânına olduğundan ve Balkanlar ve Avrupa'ya gitmek için bir geçiş kenti olarak görülmüştür.

Çalışma, Rus İç Savaşı döneminde İstanbul'a yönelik Beyaz Rus göçünü Rusça, Türkçe ve İngilizce basılmış birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak incelemekte ve Beyaz Rus göçünde İstanbul'un geçiş kenti konumunu ele almaktadır. 17. yüzyıldan I. Dünya Savaşı'na küresel göç eğilimleri yerleşim maksatlı veya mevsimlik işçi göçleri şeklinde gerçekleşmiş, geçiş kentleri göçmenlere kısa süreli konaklama sağlamışlardır. Fakat 20. yüzyılın başlarından itibaren geçiş kentleri uzun süreli konaklanan bazen de hedef ülkenin sonradan belirlendiği göçlere sahne olmuşlardır. İstanbul, 20. yüzyılın başlarından II. Dünya Savaşı'nın sonuna dek, savaşlar ve siyasal nedenlerle gerçekleşen Avrupa ve Asya kaynaklı göçler için bir geçiş kenti olmuştur. 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında Beyaz Rusların Osmanlı İmparatorluğu'na göçleri ve İstanbul'daki geçici ikametleri ve cumhuriyet dönemindeki gelişmelerle 1917'de başlayıp Beyaz Rusların büyük kesiminin artık Türkiye'den ayrılmış oldukları 1930'ların başlarına dek süren dönem, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. İlk bölümde geçiş kenti olgusu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak İstanbul'un bir geçiş kentine dönüşmesi incelenmiştir. İkinci bölümde Beyaz Rus göçü nedenleri, göçmen profili ve hedef ülkeler açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde Beyaz Rusların İstanbul'daki hayatları ve İstanbul'un onlar için geçiş kenti konumunun üçüncü ülkelere nihai göç veya az sayıda kişi için de Türk vatandaşlığına geçiş ile neticelenmesi ele alınmıştır.

20. YÜZYILDA GÖÇ VE GEÇİŞ KENTLERİ

19. yüzyılın ikinci yarısından I. Dünya Savaşı'na dek süren ve büyük ölçüde emek göçüne dayanan küresel göç hareketinin akışı eski dünyadan yeni dünyaya yönelikti. Bu akışta geçiş kenti işlevi gören Kuzey Avrupa ve Akdeniz limanları, yolculuğu planlı, yabancı bir ülkede yeni bir hayat kurmayı tasarlayabilecek fiziksel ve mütevazı da olsa uygun mali koşullara sahip kişilere kısa süreli ev sahipliği yapıyorlardı. Her ne kadar bu süreçte göç nedenleri arasında siyasal istikrarsızlık ve belirli dini veya etnik topluluklara yönelik baskılar bulunsu da uluslararası göç ağırlıklı emek göçüne dayanıyor ve göçmen profili bu koşullara uygun oluşuyordu (Yarar, 2020, s. 500). Bu dönemde gerek hedef ülkelerin

göçmen çekme politikaları gerekse artan küreselleşme nispetinde ve barış koşullarında seyahatlerin kolaylığı, Avrupa, Asya ve Orta Doğu'dan gelen göçmenlerin geçiş kentlerinde kısa süreli barınmalarına ve hızla başta Amerika kıtası olmak üzere hedef bölgelere doğru yola çıkmalarına imkân sağlıyordu.

Balkan Savaşlarıyla başlayan, I. Dünya Savaşı, Avrupa'daki çok uluslu imparatorlukların dağılışı, Rus İç Savaşı, İspanyol İç Savaşı ve II. Dünya Savaşı'nı içine alan dönem ise göçmen profili ve sayısı, hedef ülkelerin göçmen alım politikaları ve göç yollarının güvenliği bağlamında önceki dönemden farklıydı. Çatışmalardan ve katliamlardan kaçmak isteyenlerin kitlesel göçleri, emek göçüne uygun olmayan dezavantajlı grupların büyük yer tutmasına yol açarken potansiyel hedef ülkelerin göç politikaları da değişim göstermiştir. Önceki yüzyılın ortalarında başlayan emek göçü nedeniyle artan nüfus baskısı, Balkan Savaşları sürecinde başlayan uluslararası ekonomik sorunların hedef ülkeleri zor durumda bırakması ve savaşların yol açtığı kutuplaşmalar ve gerilimler, bu dönemde potansiyel hedef ülkelerin göçmen alımında kısıtlamaya gitmelerine neden olmuştur. İki dönem arasında bir diğer fark ise özellikle I. Dünya Savaşı öncesinde ağırlıkla göçmen taşıyan aracı şirketler vasıtasıyla yürütülen kıtalararası göçün artık büyük ölçüde vatansız kalan veya vatandaşı oldukları ülkelere dönmek istemeyen veya dönemeyen kişilerin üçüncü ülkelere yerleştirilmesi için büyük ölçüde devletlerin, uluslararası örgütlerin ve sivil toplumun inisiyatifyle yürütülmesiydi.

Değişen koşullar, 20. yüzyılın başlarından itibaren göç sürecinin uzamasına bazen de hedef ülkelere ulaşamamasına yol açmış ve bu süreçte geçiş kentlerinde kalış süreleri uzamıştır. Balkan Savaşlarından itibaren İstanbul, I. Dünya Savaşı yıllarında Berlin, II. Dünya Savaşı'nın başlarında Paris ve 1930'lardan itibaren Amerikalara çıkış kapısı olarak görülen Lizbon bu kentler arasında göze çarpmaktadır (Volkova; 2021, s. 23; Chorley-Schulz, t.y.; Hultman ve Korbel, 2024, ss. 10-12). Genel olarak hem emek göçü hem de sonrasında savaşlar ve iç karışıklıklar sürecinde 20. yüzyılın ortalarına kadar küresel göç, ağırlıkla Avrupa ve Akdeniz kentlerini geçiş güzergahı olarak kullanıp Amerika kıtaları, Avustralya, Avrupa ülkelerinin Asya ve Afrika'daki sömürgeleri gibi bölgeleri hedef olarak belirlemiştir.

Bir Geçiş Kenti Olarak İstanbul

Türkiye coğrafyası, tarihsel koşulların yanı sıra coğrafi konumu ve yakın çevresinde yaşanan bireysel ve kitlesel göçleri teşvik eden toplumsal ve siyasal olaylar nedeniyle bir göç tarihi olarak da şekillenmiştir. İstanbul ise çağlar boyunca çeşitli uygarlıklara, dinlere ve topluluklara ev sahipliği yaptığı gibi uzun bir göç tarihine de sahiptir (Parin & Yıldız, 2010, s. 201). Bununla beraber, dönemin toplumsal, ekonomik ve siyasal koşulları ile göç etme veya ettirilme nedenleri bağlamında kalabalık göç dalgaları, yönetsel zorluklara neden olmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda iç göç, 16. yüzyıldan itibaren yol açtığı demografik dengesizlikler ve ekonomik baskı nedeniyle ülkede sorunlara yol açmıştır. II. Viyana Kuşatması'nın (1683) yenilgiyle sonuçlanması, Osmanlı göç tarihi içinde bir dönüm noktası olmuş ve aşama aşama kaybedilen topraklardan tersine göç başlamıştır (Karakoç, 2023, s. 260). Özellikle İmparatorluğun dağılma döneminde savaşlarla kaybedilen ve iç karışıklık yaşanan topraklardan İstanbul ve Anadolu'ya yönelen göç, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren de devam etmiştir. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu, yalnızca toprak kayıplarına bağlı merkeze dönük Müslüman veya Türk göçü almamıştır. Aralarında Lehler, Macarlar ve hatta 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı-Rus çatışmaları ile Osmanlı ile temas fırsatı bulup Rus ordusundan firar ederek Osmanlı'ya sığınan çok sayıda gayri müslimi geçici veya daimî olarak ülkeye kabul etmiştir (Gümüş, 2019; Temizgüney, 2019; Bayrakdar, 2019).

Kitlesel göçler bağlamında Osmanlı ile Çarlık Rusyası arasındaki göç hareketliliği incelendiğinde 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan süreçte Kırım'ın kaybı, Rusya ile zaman zaman yaşanan çatışmalar, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda yaşanan toprak kayıpları Anadolu'ya ve kısmen de

İstanbul'a yönelik göçe yol açmıştı. 19. yüzyılda Rusların Karadeniz'in kuzeyinde, Balkanlarda ve Kafkaslardaki işgalleri nedeniyle bu bölgelerden göçler yaşanırken; Balkanlardaki iç karışıklıklar ve isyanlar nedeniyle de Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'dan Osmanlı topraklarına yönelik göçler yaşanmıştır (Oğuz, 2019, ss. 2711-2717). Göçmenlerin Anadolu'nun çeşitli kentlerine yerleştirilmeleri için gayret gösterilmiş, bir kısmı da İstanbul'a yerleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu tebaasının kaybedilen topraklardan imparatorluk içine göç eğilimi, Kurtuluş Savaşı sürecinde ve Lozan Antlaşması çerçevesindeki nüfus mübadelesi nedeniyle cumhuriyetin ilk yıllarında da Türkiye topraklarına dönük olarak devam etmiştir. 1920'lerin sonlarından itibaren Türkiye Cumhuriyeti, ülke içindeki Müslüman Türk ve Türk kültürüne bağlı Müslüman nüfusunu artırmaya yönelik bir göç politikası benimsemiştir (Saygılı ve Eşki Uguz, 2017, s. 789; Saygılı, 2022, s. 133).

İstanbul'a yönelik Osmanlı İmparatorluğu içi göç, kamu otoritesinin gücüne ve fetihlerle devam eden genişleme politikasına bağlı olarak duraklama dönemine dek kitlesel ve yönetsel açıdan zorlayıcı olmamıştır. Ancak İstanbul açısından, 17. ve 19. yüzyıllar arasında denetimsiz göçler nedeniyle göç yönetimi ve kentte asayişin ve kamu hizmetlerinin düzenliliğinin sağlanması noktasında yoksulluğun da eklendiği sorunlar yaşanmıştır (Özyalvaç ve Arslan Bilgin, 2024, s. 36). Özellikle 19. yüzyılda sayıları artan iç göçmenlerin temel göç sebepleri savaşlar ve toprak kayıpları dışında iş bulma arayışı ve doğal afetlerdi. Ülke genelindeki ekonomik sorunlar ve geçim endişesinin artırdığı göç eğilimi, İstanbul'a yönelik göçü düzen içinde tutmayı zorlaştırmıştır (Öztunç, 2022, s. 519-520). Kitlesel göçler ağırlıklı 93 Harbi ya da Kaça Kaç dönemi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile 1912-1913 yılları arasındaki Balkan Savaşları döneminde yaşanmıştır. İstanbul, bu süreçte hem bir geçiş kenti hem de hedef kent işlevi görmüştür. Farklı kaynaklarda, Balkan Savaşları döneminde şehir nüfusunun bir milyonu aştığı belirtilmektedir. Bu durum, ülkenin içinde bulunduğu koşullarda ekonomik zorluklar yaşayan şehir halkının ve muhacirlerin geçiminin temin edilmesinin yanında, ani nüfus artışının veya göçle gelen hastalıkların yol açtığı salgınların önlenmesini de içeren çeşitli sorunlara yol açmıştır (İpek İlçin ve Ayışığı, 2023, s. 480). İstanbul'un geçiş kenti konumu, 1918-1923 işgal döneminde ağırlıklı Beyaz Rus göçüyle dikkat çekmiş, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Yunanistan ile nüfus mübadelesi, etnik Türk ve Türk kültürüne bağlı kabul edilen toplulukların göçü ve vatandaşlığa kabul edilmeleri ve iki savaş arası dönem ve II. Dünya Savaşı döneminde Avrupa'daki olaylardan kaçarak gelenlerin yerleşimleri çerçevesinde 20. yüzyılın ortalarına dek geçiş kenti olmayı sürdürmüştür. 1950'lerde hızlanan Türkiye içi köyden kente göçün birincil hedefinin İstanbul olmasıyla İstanbul, bir hedef kent hüviyetine bürünmüştür. Soğuk Savaş döneminde yavaş seyretmekle beraber özellikle İran, Irak, Lübnan ve Afganistan gibi ülkelerdeki iç karışıklıklardan kaçarak gelen fakat Türk hukuku uyarınca ülkede mülteci statüsünde kalması mümkün olmayıp üçüncü ülkelere yerleştirilme için Türkiye'de belli müddet kalan topluluklar bulunmuştur. Bu dönemde hem İstanbul hem de doğudaki şehirler başta olmak üzere ülkenin çeşitli bölgeleri geçiş kenti işlevi görmüştür. 1990'lardan itibaren Körfez Savaşı, Yugoslavya'nın dağılma süreci ve ardından başlayan çatışmalar ve Kafkasya'daki çatışmalardan Suriye İç Savaşı'na dek komşu coğrafyalardaki çatışmalar ve karışıklıklarla Asya ve Afrika'dan Avrupa'ya gitmeyi hedefleyen göç hareketleri Türkiye'ye yönelik göçe sebep olmuştur. Günümüzde İstanbul'un yanı sıra Anadolu'daki çeşitli kentler de hem geçiş kentlerine hem de hedef yerleşim yerlerine dönüşmüştür.

İSTANBUL'A YÖNELİK BEYAZ RUS GÖÇÜ

Beyaz Rus Göçü

19. yüzyılın ortalarından günümüze Rusya coğrafyasından imparatorluk, SSCB ve Rusya Federasyonu yönetimleri altında çeşitli dış göç dalgaları yaşanmış, özellikle rejim değişikliği, devrim ve savaş dönemlerinde göçler hızlanmış ve göçmen sayıları artmıştır (Aleshkovski, Grebenyuk ve

Vorobyeva, 2018, ss. 141-142). İlk göçlerin gerçekleştiği Rusya İmparatorluğu döneminde, küresel göç eğilimleri ile uyumlu olarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren 1917 Bolşevik İhtilali'ne kadar geçen zaman zarfında her ne kadar yönetim toprakları işleyecek ve askerlik hizmeti yapacak nüfusu kaybetmek istemese de ülke dışına emek göçü yaşanmıştır. Bu göçte dini ve mezhepsel nedenlerle ve ülkedeki siyasal sorunlar nedeniyle yurtdışına çıkmak isteyenler yer almakla beraber büyük ölçüde ekonomik nedenlere dayalı ve göçmenlerin küresel emek piyasasına katıldıkları bir emek göçü söz konusuydu. Göçmenler; öncelikle Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerine, ikincil olarak da Amerika kıtasındaki ülkelere göç etmişlerdir. Yarım yüzyılı aşan bu dönemdeki göçmen profili, Rusya tebaası olmakla beraber etnik Ruslardan ziyade Volga Almanları, Yahudiler ve çeşitli Slav toplulukları içeren ve etnik Rusların azınlıkla olduğu bir durum sergiliyordu (Tekin ve Haşimoğlu, 2024, ss. 151-158).

1917 Bolşevik İhtilali sonrası yaşanan iç savaşta kendilerini Kızılar olarak tanıtan Bolşeviklerle savaştıkları için Beyaz Ordu olarak adlandırılan muhaliflere nispetle ihtilal ve onu takip eden iç savaş sürecinde Bolşevizm karşıtlığı nedeniyle ülkeden ayrılanlara Beyaz Rus adı verilmiştir. Beyaz renk, Çarlık dönemi ve monarşiyle ilişkilendirildiği için kırmızı renkli bayrak taşıyan Bolşevikler; kendilerini Kızılar, eski düzenin devamını savunanları ise Beyazlar olarak adlandırmışlardır (Dağlar Macar ve Macar, 2010, s. 19). Zamanla Bolşevizm karşıtları da bu ismi benimsemişler ve Beyaz Ordu ve Beyaz Rus isimleri literatüre geçmiştir.

Rus İç Savaşı'nın Kasım 1917'de gerçekleşen ihtilalin ardından Mayıs 1918'de başlaması ve 1917'den itibaren değişen siyasi koşullar, Rusya İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinden dış göçe yol açmıştır. Smele'ye göre, Beyaz Ordu'nun yenildiği Rus İç Savaşı sürecinde ve 1917-1924 döneminde Rusya'dan 2.500.000 ila 5.000.000 arasında kişinin ayrıldığı kabul edilmektedir. Bu rakam; yalnızca Beyaz Rusları değil, süreçte ülkeden ayrılan, hepsi Bolşevik karşıtı olmayan ve aralarında etnik Rus olmayanların da bulunduğu genel göçmen kitlesini ifade etmektedir. Smele'ye göre geniş rakam aralığının nedeni, Sovyetler iktidarı ele geçirdikten sonra yurtdışına çıkış izni alınması zorlaştırıldığı için çıkışların kaçak yollarla yapılmasıdır. (2015, ss. 370-372). Nitekim, toplumun farklı katmanlarından, aralarında Kozak köylülerin de bulunduğu çok sayıda kişi bu süreçte Rusya'dan ayrılmıştır (Chamberlin, 1935, s. 463). Yine de göçle beraber Rusya'daki üst toplumsal sınıfın büyük kısmının ülkeden gitmiş olmasının etkisi çok belirgin olmuş, bu durumun iç savaş koşullarında sanayi ve tarım sektörlerindeki yıkımla birleşmesi kuruluş aşamasındaki SSCB açısından olumsuz sonuçlanmıştır (Fitzpatrick, 1989b, s. 391).

Beyaz Ruslar ağırlıklı olarak öncelikle Beyaz Ordu'nun denetimindeki Rusya içi bölgelere göç etmişler; fakat İç Savaş'ta Beyaz Ordu'nun kayıpları arttıkça ülke dışına çıkmışlar, sonunda geri kalanlar da Beyaz Ordu mensuplarıyla birlikte topluca göç etmişlerdir (Fitzpatrick, 1989a, s. 15). Nitekim Beyaz Ordu'nun en önemli generalleri Vrangeli ve Denikin, yenilginin ardından 1920'de Rusya'dan İstanbul'a gelmişler, İstanbul'da kendilerini bekleyen aileleriyle birlikte Vrangeli Sırbistan'a, Denikin ise İngiltere'ye gitmiştir (Wrangel, 2020, ss. 113-115). Beyaz Rus göçü, iki yoldan gerçekleşmiştir. İlki, doğrudan Rusya'dan ve ona ait eski topraklardan, diğeri ise göçmenlerin geçici sürelerle kaldığı ve kalıcı bir ikamet yerine dönüşmeyen ülkelere yapılan göçlerdir. İkinci sınıflandırmadaki ülkeler arasında Yugoslavya, Almanya, Türkiye, Çekoslovakya, Belçika ve Fransa'nın ön plana çıkmasına bağlı olarak bu ülkelerin göçmenler tarafından birer geçiş ülkesi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Podrez, 2005, s. 43). Beyaz Ruslar bağlamında Robinson, 1920'de Beyaz Ordu'nun Kırım'dan çekilişiyle iç savaşın fiilen bittiğini ve bu tarihe dek 800.000 kadar Beyaz Rus ile Beyaz Ordu mensubunun Avrupa'ya, daha az bir rakamın da Mançurya bölgesine gittiklerini öngörmektedir. Beyaz Rusların çoğunluğu; ilk etapta Avrupa'ya gitmiş, buradaki ilk durakları da Almanya ve İstanbul olmuştur. İç Savaş'ın sona ermesinin ardından Beyaz Rusların bir kısmının SSCB'ye dönmeleri ve bu topluluğun nüfus artış hızının düşüklüğüne bağlı olarak 1940'larda Beyaz Rus diasporası nüfusu 400.000'e kadar gerilemiştir (Robinson, 2002, ss. 16-17).

Göç Süreci ve İstanbul'a Geliş

20. yüzyılın başlarında siyasi ve sosyo-ekonomik bir karmaşa içerisinde olan İstanbul, farklı sebeplerle çeşitli coğrafyalardan gelen göç dalgalarına sahne olmuştur. Göç edenler arasında Balkanlar ve Trakya'dan gelen Müslümanlar ve Türklerin yanı sıra Anadolu'daki karışıklıklardan uzaklaşmak isteyen Ermeni ve Rumlar bulunuyordu. Beyaz Rus göçü de bunlara eklenen üçüncü grubu oluşturmuştur (Üçgül ve Erinç, 2012, ss. 3281-3282). Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisi, İstanbul'un Kasım 1918'den itibaren İtilaf Devletlerince işgaline yol açmıştır. İşgal devletleri bu süreçte Beyaz Rusların İstanbul'a göçüne olumlu yaklaşmışlardır (Aygün, 2021, s. 9). Böylelikle Beyaz Rusların ve Beyaz Ordu mensuplarının iç savaş döneminde aşamalı fakat ağırlıklı 1920'ye yoğunlaşan göç hareketi başlamıştır. Bu göçmenlerin bir kısmı, askeri ve ticari gemilerin yanı sıra farklı milletlere ait küçük teknelerle Karadeniz'den Marmara kıyılarına yönelmişlerdir (Nechaev, 2010, ss. 12-13). Beyaz Rusların göç sürecinde İstanbul'u tercih etme nedenlerinden ilki, coğrafi konumudur (İppolitov, Karpenko ve Pivovar, 1993, s. 75). İstanbul'un Karadeniz'den gelecek mültecilere yakın en önemli şehir olması nedeniyle deniz yoluyla Türkiye'ye geçip buradan da Avrupa'nın istenilen ülkesine gitmek kentin tercih edilmesinde en önemli sebeptir. İkinci neden, bu dönemde İstanbul'un İtilaf Devletlerinin işgalinde olması ve İtilaf Devletlerinin Fransa başta olmak üzere göçe yardım etmeleridir. Üçüncü neden ise Avrupa ülkelerinin göçmen kabulü konusunda istekli olmamaları ve gelenlerin ülkelerinin istikrarını bozma ihtimalinden çekinmeleridir (Kaplan, 2018, ss. 481; Üçgül ve Erinç, 2012, s. 3291)

Beyaz Rusların İstanbul'a göçleri, büyük ölçüde başlarda Rusya'nın güneyini kontrol altında tutan Beyaz Ordu'nun Kırım'a doğru çekilmesi ve ardından Kasım 1920'de Kızıl Ordu'nun bölgeyi ele geçirmesi sürecinde yaşanmıştır. İstanbul'a yönelen kalabalık grupların ilk ikisi, Nisan 1919'da ve 1920 yılının Şubat ve Mart aylarında Odesa'dan; üçüncüsü ise Kasım 1920'de yine Odesa ve diğer Karadeniz limanlarından yola çıkmıştır (Acar Kaplan, 2019a, s. 288). En kalabalık göç hareketi, askeri ve ticari gemilerden oluşan filoyla General Vrangeli öncülüğündeki Kırım'dan İstanbul'a gerçekleştirilen üçüncü göç olmuştur. Bu göçün istatistikleri ile ilgili ise literatürde uzlaşılmış bir veri bulunmamaktadır (Golotik, Zimina ve Karpenko, 2002, s. 204). Bununla beraber, rakamları Vrangeli'e dayandıran kaynaklar, 126 gemilik bir filoyla aralarında Çarlık Ordusu mensuplarının yanı sıra sivil erkeklerle kadınların ve çocukların bulunduğu 145.693 kişiden bahsetmektedir (Luckett, 1987, ss. 383-384; Chamberlin, 1935, s. 332). Odesa'da başlayan ve çok zorlu şartlarda geçen bu deniz yolculuğu sonucunda, İstanbul kalabalık göçmen kitlesinin gelişyle tam anlamıyla bir kozmopolit kimliğe bürünmüştür (Duman, 2009, s. 997). Vrangeli anılarında, Kırım'dan birlikte geldikleri topluluk gibi Karadeniz kıyısındaki Novorossiysk'ten de aynı tarihlerde kalabalık göçmen gemilerinin geldiği fakat Kızıl Ordu'nun kenti ele geçirmesiyle yolculuk imkânının artık kalmadığından bahsetmiştir (Vrangeli, 2020, s. 113). Toplamda belirli bir dönemde İstanbul'da mukim bulunan Beyaz Rusların sayısı hakkında 50.000, 185.000 (Doğramacı, 2020, s. 205) ve 200.000 gibi (Boy, 2025, ss. 2-3) değişen rakamlar verilmektedir. Bu değişkenlikte, kesin verilere ulaşmanın zorluğu kadar İstanbul'un çoğunluk için geçiş kenti olarak görülmesi ve bazı göçmenlerin kente gelişlerinin ardından yalnızca günler içinde İstanbul'dan Balkanlara ve Avrupa'ya doğru yola çıkmaları gösterilebilir.

BEYAZ RUSLARIN İSTANBUL'DAKİ YAŞAM KOŞULLARI VE ÜÇÜNCÜ ÜLKELERE YERLEŞTİRİLME

İtilaf Devletlerinin işgali altındaki İstanbul'a vardıklarında en önemli meseleler, ilk etapta insani ihtiyaçların giderilmesi ve ardından barınma olmuştur. Göçmenler arasında en kalabalık topluluk, 1920'de General Vrangeli ile gelenlerdi. Ayrıca Beyaz Ordu ağırlıklı Vrangeli ile Kırım'dan ayrıldığından bu topluluk içinde çok sayıda asker bulunuyordu. Bu nedenle Vrangeli, İtilaf Devletleri karşısında göçmenlerin temsilcisi konumunda bulunmuş, aynı zamanda sürece tanıklık etmiştir.

İstanbul'a gelen Beyaz Rusların ana figürüne dönüşen Vrangeli, yerleştirilme dahil göçmenlerle ilgili birçok konunun çözülmesinde önemli katkı sunmuştur (Urtugauri, 2013, s. 31). Yalnızca İstanbul'da kaldığı sürede değil, ayrıldıktan sonra gittiği Avrupa'da da Beyaz Rusların haklarını savunmak için çalışmış ve 1928'deki ölümüne dek çabasını sürdürmüştür. Beraberinde gelen kalabalık topluluk, ekseriyetle parasız kalmış ve ihtiyaçlı durumda kişilerden oluşmaktaydı. Vrangeli'nin anılarına göre, çeşitli kuruluşlar ve İtilaf Devletleri aracılığıyla yardımlar organize edilmeden önce ilk yardım elini uzatanlar ve göçmenlere yiyecek ve barınma imkânı sağlayanlar, o dönemde İstanbul'da yaşayan Amerikalılar, Fransızlar, İngilizler ve İtalyanlardır (Wrangel, 2020, s. 112).

Göçmenlerin nerelere yerleşecekleri meselesinin çözülmesi adına İstanbul merkezli bazı komisyonlar kurularak, ilerleme kaydedilmeye çalışılmıştır. Yapılan müzakereler sonucunda, göçmenlerden sivil olanlarının İstanbul ve adalara, askeri birliklerin ise Çatalca, Limni ve Gelibolu'ya yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. İlk organize edilen kamp yeri olan İstanbul'a yakın mesafedeki Çatalca'ya Don Kozakları, ikinci kamp yeri olan Gelibolu yarımadasına General A. Kutepov komutasındaki I. Ordu ve üçüncü kamp yeri için olan Ege Denizi'ndeki Limni Adası'na ise Kuban ve Tersk Kozakları yerleştirilmiştir (Bakar, 2012, s. 65; Acar Kaplan, 2019b, s. 3; Robinson, 2005, s. 720; Sadıgov, 2006, s. 119). Özellikle I. Ordu, daha sonra Balkanlara gönderilene dek askeri disiplini ve düzeni muhafaza etmiştir (Dağlar Macar ve Macar, 2010: 13). Öte yandan; Vrangeli, askerlerin yerleştirildiği kampların doluluğuna dikkat çekmiş ve bu yükü hafifletmek için Fransız yetkililerle müzakereler yürütmüştür. Vrangeli'nin ortaya koyduğu çabaların başarılı olmasıyla, yaklaşık 36.000 Beyaz Rus göçmen, onları almayı kabul eden ve yardım sağlamaya söz veren çeşitli ülkelere gönderilmiştir. Böylelikle Sırbistan'a 22.000, Bulgaristan'a 4000, Romanya'ya 2000, Yunanistan'a 2000 ve Tunus'un Bizerte şehrine 6000 göçmen yerleştirilmiştir (Urtugauri, 2013, s. 96; Olcay, 2020, s. 83).

Sivil Beyaz Ruslar ise İstanbul'da ağırlıklı yerleştikleri Galata civarında, gazete çıkarmışlar, kültürel faaliyetler ve sergiler düzenlemişlerdir. Aynı zamanda işlettikleri lokanta, pastane ve eğlence mekanlarıyla kentin yeme-içme ve eğlence kültürü üzerinde iz bırakmışlardır (Doğramacı, 2020, s. 205-206; Güdek, Albayrak ve Özcan, 2023, ss. 1713-1714). İstanbul'a gelen göçmenlerin önemli kısmı, genel Beyaz Rus topluluğu içindeki konumları göz önünde tutulduğunda, geçmişte Rusya'daki sosyal, kültürel ve ekonomik statüleri bakımından ayrıcalıklı kesime mensuptu. Hatta İstanbul'dan sonra göç ettikleri Paris de bu entelektüel kesime ev sahipliği yapmasıyla ünlenmişti. Oysaki yıllar içinde Avrupa'da çeşitli ülkelere dağılan Beyaz Rus göçmenlerin ağırlığı yalnız seyahat eden eski Çarlık Ordusu askerleri ve sosyal kademenin daha alt basamaklarının mensuplarından müteşekkildi (Robinson, 2002, ss. 17-18). Bu nedenle; bir geçiş kenti olarak İstanbul, Çarlık Ordusu'nun üst düzey komutanlarıyla, soylular ve entelektüellere ev sahipliği yapması ve bir kısmının da İstanbul'un eğitim, kültür ve sanat hayatına katkıda bulunmasıyla dikkat çekmiştir.

Yalnızca Bolşevik İhtilali değil, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının dağılması ve I. Dünya Savaşı'nın diğer ülkeler üzerindeki etkileri, Avrupa genelinde bir göçmenler meselesini ortaya çıkarmış ve uluslararası kuruluşlar nezdinde çözüm aranmıştır. Özellikle 1917 sonrasında milyonlarca kişinin yasal veya yasadışı yollarla Rusya'dan göç etmesi veya kendilerini vatansız durumunda bulmaları, Rus göçmenler konusunu uluslararası bir sorun haline getirmiştir. Uluslararası örgütlerin yanı sıra pek çok kişi ve kurum da bu konuyla ilgilenmiştir. 1920'lerde hayata geçen Nansen Pasaportu uygulaması ve diğer girişimlerle Beyaz Rusların yaşadıkları ülkelere yasal haklara kavuşturulmaları, üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri ve isteklerine bağlı olarak Rusya'ya dönmelerinin sağlanması konusunda çalışmalar yapılmıştır. Ancak, göçmenlerin nereye yerleştirileceği konusu, en zor meselelerin başında gelmekteydi (Bocharova, 2006, ss. 12-13). Bu açıdan yerleştirilme dahil göçmenlerle ilgili birçok konunun halledilmesinde üç grup aktörün rol oynadığı görülmektedir. İlki, Milletler Cemiyeti ve Kızılhaç başta olmak üzere uluslararası örgütlerdir. İkincisi, göçmenlerin geçiş ülkesi olarak gördükleri veya nihai olarak yerleşmek istedikleri devletlerin yanı sıra I. Dünya

Savaşı'ndan galibiyetle ayrılan ve Milletler Cemiyeti'nin en önemli üyeleri konumundaki İngiltere ve Fransa'dır. Üçüncüsü, özellikle üçüncü ülkelere yerleşimi organize etmek için gayret gösteren, göçmenlerin kendilerinin kurdukları oluşumlardır. Bunlara, Fransa merkezli Zemgor ve onun göçmen komisyonu, özel göçmen kolonizasyon şirketleri ve benzeri çok sayıdaki kurum örnek verilebilir (Moseykina, 2011, s. 57).

Beyaz Rusların Türkiye'deki yaşam koşulları meselesi ele alınacak olunursa, bahsedilen aktörlerin bu doğrultuda aktif rol üstlendiği söylenmelidir. Ev sahibi İstanbul halkı ve İstanbul'daki yardım kuruluşları da bu sürece destek vermişlerdir. Kızılay Cemiyeti tarafından kışın soğukta üşüyen göçmenlere yardım için 1921'de "Battaniye Kampanyası" düzenlenmiş, Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'nde toplanan battaniyeler dağıtılmış, ayrıca sağlık sorunlarının çözümü için mali destek verilmiştir (Duman, 2009, ss. 997-998). Diğer ülkelerin destekleri bağlamında, Beyaz Rusların Türkiye'ye yönelik ilk iki göç dalgasında en fazla yardımcı olan devlet İngiltere'dir. Ancak Vrangeli'nin başında olduğu üçüncü dalgada Fransa ön plana çıkmıştır. (Bakar, 2012, s. 25). Genel olarak bakıldığında İtilaf Devletlerinin desteğinin yanında İstanbul'da faaliyet gösteren Avrupalı, Amerikalı ve Yahudi toplulukların mensupları hem bireysel olarak hem de okulları, hastaneleri, dini kuruluşları ve dernekleri aracılığıyla Beyaz Rusların yaşam koşullarının iyileştirilmesine en önemli katkıyı sunmuşlardır (Dağlar Macar ve Macar, 2010).

İlerleyen zamanda, göçmenlerin çoğu İstanbul'dan ayrılmıştır. Göçmenler için İstanbul yerleşmeyi planladıkları bir şehirden çok, Avrupa ülkelerine gidişleri öncesi mola verdikleri bir durak olarak algılanmıştır. Bu anlamda, İstanbul başta olmak üzere Beyaz Rusların bulunduğu diğer yerlerden Balkanlara, Avrupa'nın ve Amerika kıtasının çeşitli ülkelerine göç etmişlerdir. Ancak söz konusu ülkelere göç etmeyen bir kısım Beyaz Rus'un İstanbul'da kaldıkları ve ağırlıklı olarak Beyoğlu'nda ve Büyükdade'de yaşamaya devam ettikleri bilinmektedir (Luckett, 1987, s. 389; Bakar, 2012, s. 52; Olcay, 2012, ss. 79-90; Acar Kaplan, 2018, s. 482; 2019a, s. 287). Üçüncü ülkelere göç edenlerin profili incelendiğinde, İstanbul'a gelişlerinin ardından kentte bir genelde bir yıl civarında kalıp başka ülkelere göç eden varlıklı Beyaz Ruslar ile Vrangeli'nin çabalarıyla Avrupa, Balkanlar ve Kuzey Afrika'ya toplu olarak gönderilen askerler ve siviller oldukları görülmektedir.

1921'de SSCB'nin öncülü olan ve 1917-1922 arasında yönetimde olan Rus Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti'nin 1917 İhtilali sonrasında yurtdışına çıkmış olan ve Sovyet vizesi bulunmayan eski Rusya İmparatorluğu tebaasını vatandaşlıktan çıkarması; içinde bulundukları ülkelerdeki koşullarını ağırlaştırması ve dönüş umudunu kırması bağlamında Beyaz Rusların hayatını daha da zorlaştırmıştır. Böylelikle geçiş ülkelerinde kalıcı yerleşime geçmek veya üçüncü ülkelere yerleşim hedefiyle gitmek hayati hale gelmiştir (Smele, 2015, ss. 370-371). 1923 sonrasında halen Türkiye'de bulunanların nihai yerleşme meselesi, gerek Türkiye'deki yeni rejimin göç politikaları gerekse değişen uluslararası koşullar çerçevesinde vatandaşlık alıp almamaları yahut bunu isteyip istememeleri bağlamında şekillenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesi ve İstanbul'un işgalden kurtuluşu, işgal döneminde yerleşmiş Beyaz Rusların bir kısmında tedirginliğe yol açmıştır. Bazıları İstanbul'dan ayrılmıştır. Bu tedirginliğe bağlı olarak onları üçüncü ülkelere göç etmeye ya da İstanbul'da kalmaya devam etmekle beraber Türk vatandaşlığına geçmemeye iten neden ise Türkiye Cumhuriyeti'nin SSCB ile iyi ilişkileri nedeniyle yaşanabilecek bir iade endişesidir (Aygün, t.y.).

Cumhuriyetin ilanının ardından Beyaz Rusların az bir kısmı Müslümanlığa geçmiş, bir kesim de Müslüman veya Hristiyan olmalarından bağımsız olarak Türk vatandaşlığına geçmek istemişlerdir. Türkiye, bu taleple gelen kişilerde vatandaşlık vermek için siyasal propagandaya karışmamak, meslek sahibi olmak ve sermaye sahibi olmak gibi şartlar aramıştır. Ayrıca geçmişte Müslümanlığa geçenlere de vatandaşlık yolunu açmıştır. Bununla beraber Türk toplumuyla kültürel farklılıkları, gerekli ekonomik koşullara sahip olmamaları ve siyasal görüşlerini yaymak istemelerine

karşı çıkılmasıyla casusluk suçlamaları nedeniyle sınır dışı edilmelerin yaşanması çok sayıda Beyaz Rus'un Türkiye'den ayrılmasına yol açmıştır (Boy, 2025, ss. 2-3). Geride kalanlar kişisel veya ekonomik sebeplerle gitmek istemeyenler veya İstanbul'a uyum sağlayarak belirli sanat ve mesleklerde konum elde edenlerdir (Aygün, t.y.). Böylelikle İstanbul'daki Beyaz Rus nüfusu, 1930'lara gelindiğinde azalmıştır. Varlıklı kesimin İstanbul'u en başından itibaren geçiş kenti olarak görüp ayrılmaları ve zamanla gerek kültürel ve siyasi nedenlerle gerekse SSCB'ye gönderilme ihtimali nedeniyle sonuç olarak çok sayıda Beyaz Rus, Türkiye'den yerleşme maksadıyla üçüncü ülkelere göç etmiştir.

SONUÇ

İstanbul, 17. yüzyıldan itibaren bir göç hedefi konumuna gelirken, 20. yüzyılın başlarından itibaren bir geçiş kentine de dönüşmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminden itibaren, iç göç için geçiş kenti olmasının ardından işgal döneminde yaşanan Beyaz Rus göçü, İstanbul'u uluslararası göç için de bir geçiş kenti haline getirmiştir. İstanbul'un siyasi nedenlerle göç edenler için geçiş kenti konumu Avrupa'daki gelişmeler nedeniyle iki savaş arası dönem ve II. Dünya Savaşı döneminde de sürmüştür. Rusya coğrafyası ise tarihsel olarak Rusya İmparatorluğu, SSCB ve sonrasında Rusya Federasyonu ekonomik nedenlerin yanı sıra siyasi sorunlarla etnik ve dini nedenlerle göç vermiş, Bolşevik İhtilali sonrasında yaşanan göçler bu süreçte bir kırılma noktası oluşturmuştur. İstanbul, Beyaz Ruslar için Rusya'dan en önemli çıkış kapılarından biri haline gelmiş ve ağırlıklı 1919-1920 yıllarında Karadeniz üzerinden gelenlerden oluşan Beyaz Rus göçüne ve sahipliği yapmıştır. İstanbul bu dönemde hem siviller bağlamında Beyaz Ruslar hem de Bolşeviklere karşı Rus İç Savaşı'nda mücadele eden ve yenilen Beyaz Ordu mensupları için bir geçiş kenti konumunda bulunmuştur. Beyaz Rus göçü, etnik Rusların ağırlıkta olmaları, kısa bir zaman zarfında çok sayıda kişinin göç etmesi ve göçün siyasi niteliği bakımından Rus tarihinde özel bir yere sahiptir. Bu göçmenlerin büyük kısmı Bolşevizm karşıtı siyasi mücadeleyi geçiş kentleri ve nihai göç hedefi ülkelerde sürdürmenin yanı sıra kendilerinden önce göç etmiş emek diasporası mensupları üzerinde Rus kültürel kimliğini korumaya yönelik etkide bulunmuşlardır.

İstanbul'a yönelik Beyaz Rus göçünde bir diğer dikkat çekici husus, ağırlıklı olarak orta ve üst sınıfların dahil olduğu bu göçmen grubu içinde geçmişte Rusya'da sosyal statüsü en yüksekte olan üst düzey soylular, generaller ve entelektüellerin en fazla göç ettikleri kent olmasıdır. İstanbul'a gelenler arasında sosyo-ekonomik statüsü yüksek göçmelerin bulunması, dönemin İstanbul'unu çiçek satan prenses veya garsonluk yapan general gibi figürlerin akıllarda kaldığı bir kente dönüştürmüştür. Ancak bu profil, genel Beyaz Rus göçü içinde ancak bir kesiti temsil etmektedir.

Bir geçiş kenti olarak İstanbul bu dönemde on binlerce Beyaz Rus'u ağırlamıştır. İstanbul'a yönelik Beyaz Rus göçü, kentin Karadeniz kıyısında bulunarak Rusya'nın Karadeniz'deki limanlarından ulaşım elverişli olması ve İstanbul'un 1918-1923 yılları arasında İtilaf Devletlerinin işgali altında bulunduğu dönemde bu güçlerin Beyaz Rusların gelişine olumlu yaklaşması nedeniyle Rusya'dan çıkış için elverişli coğrafi ve siyasi şartlar sağlaması nedeniyle gerçekleşmiştir. Beyaz Rusların özellikle maddi imkânlarla ve gerekli evraklara sahip olanları İstanbul'a göçün başından itibaren bir geçiş kenti olarak yaklaşmışlardır. Kalanların çoğu da Beyaz Ordu'nun yenilip Sovyetlerin kuruluşu, geri gönderilmenin gündeme gelmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından belirlenen vatandaşlığa geçiş ölçütlerine uyum sağlayamamaları nedeniyle Türkiye'den ayrılmışlardır. Esasen Beyaz Ruslar, İstanbul dışında göç ettikleri yerlerde de kendilerini emek göçmenleri değil siyasi sürgünler olarak konumlandırmışlardır. Bu nedenle yeni topluma uyum sağlamak yerine Rus kimlikleri ile ve Rusya'da komünizmin başarısızlığa uğrayacağı umuduyla ülkelere geri dönüş fikrini koruma hususunda ısrarcı olmuşlardır (Robinson, 2002, ss. 19-20). Birçoğunun da İstanbul'u başından itibaren geçiş kenti olarak gördüğü düşünüldüğünde, kültürel alanda uyum sağlama zorluklarının anlaşılabilirliği ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, İstanbul'a Beyaz Rus göçü, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya

Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından gelen İstanbul'un işgali döneminde gerçekleşmesi, işgalci güç olan İtilaf Devletlerinin Beyaz Rusları himaye etmeleri, kent halkının içinde bulunduğu sıkıntılı ekonomik ve siyasal durumda nüfus baskısının ağırlığını hissettirmesi ve kültürel farklılıklar açısından kentin yerleşik nüfusu bakımından da çeşitli zorluklara yol açmıştır. Sonuç olarak Beyaz Rusların İstanbul'daki yaşamları kentten kısa zaman zarfına ayrılma imkânına sahip olanlar için günler ve aylar içinde, kalanların çoğunluğu için de 1923'ü takip eden yıllarda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayı istememeleri veya gerekli koşulları taşınamaları nedeniyle sona ermiştir. Türkiye'de kalan az sayıda kişi haricinde Beyaz Ruslar ağırlıklı olarak dönemin küresel göç eğilimleriyle uyumlu biçimde üçüncü ülkeye yerleşmiş veya uluslararası kuruluşlar ve diplomatik girişimlerin gayretleriyle yerleştirilmişleridir.

REFERANSLAR

- Acar Kaplan, K. (2018). Rus Mültecilerin İstanbul'daki Ekonomik Uğraşları ve Meslekleri (1920'li Yılların Başları), *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(4), 479-496.
- Acar Kaplan, K. (2019a). Millî Mücadele Döneminde Karadeniz'den Geçen Ruslar. Z. Sakhi ve N. Popkhadze (eds.), *International Black Sea Coastline Countries Symposium-3: Bildiriler Kitabı* (ss. 286-295). Zonguldak: ISPEC.
- Acar Kaplan, K. (2019b). Rusça ve Türkçe Kaynakların Işığında Beyaz Rus Mültecilerinin Anadolu'daki Yaşamları, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 34(1), 1-22.
- Aleshkovski, I., Grebenyuk A. & Vorobyeva, O. (2018). The Evolution of Russian Emigration in the Post-Soviet Period, *Social Evolution & History*, 17(2), 140-155.
- Aygün, E. (t.y.). Russian-speaking emigré artists in Istanbul in the 1930s. *We Refugees*, <https://en.we-refugees-archive.org/chapters/russian-speaking-artists-in-istanbul-in-the-1930s/> (Erişim tarihi: 04.04.2025).
- Aygün, E. (2021). Boğazın Rusları: 1920'li Yıllarda Beyoğlu'ndaki Rus Göçmen Sanatçılar, *Toplumsal Tarih*, 330, 9-15.
- Bakar, B. (2012). *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Bayrakdar, B. (2019). Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Devletler Hukuku Açısından 19. Yüzyılda Osmanlı'ya Sığınan Lehistan ve Macar Mültecileri Hakkında Bazı Düşünceler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19(39), 759-778.
- Bocharova, Z. (2006). Deyatelnost Ligi Natsiy Po Uregulirovaniu Statusa Bejentssev, Pravovoe Polojenie Rossiyskoy Emigratsii, *SPGB*, 10-25.
- Boy, A. (2025). Beyaz Ruslar ve Yaptıkları Suikastlar, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 83, 1-14.
- Chorley-Schulz, M. (t.y.). Interwar Paris: Capitale de Refuge. *We Refugees*, <https://en.we-refugees-archive.org/chapters/interwar-paris-capitale-de-refuge/> (Erişim tarihi: 03.04.2025).
- Chamberlin, W.H. (1935, 1987). *The Russian Revolution: 1917-1921, Vol. II*. Princeton: Princeton University Press.
- Dağlar Macar O. & Macar, E. (2010). *Beyaz Rus Ordusu İstanbul'da*. İstanbul: Libra Kitap
- Doğramacı, B. (2020). Arrival City İstanbul: Flight, Modernity and Metropolis at the Bosphorus: Flight, Modernity and Metropolis at the Bosphorus. With an Excursus on the Island Exile of Leon Trotsky. B. Doğramacı vd. (eds.), *Arrival Cities: Migrating Artists and New Metropolitan Topographies in 20th Century* (pp. 205-225). Leuven: Leuven University Press.
- Duman, S. (2009). Beyaz Rusların Gelişi. O. Köse (ed.), *Geçmişten Günümüze Göç* (ss. 997-1002). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Fitzpatrick, S. (1989a). New Perspectives on the Civil War. D.P. Koenker, W.G. Rosenberg, R.G. Suny (eds.), *Party, State, and Society in the Russian Civil War: Explorations in Social History* (pp. 3-23). Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Fitzpatrick, S. (1989b). The Legacy of the Civil War, D.P. Koenker, W.G. Rosenberg, R.G. Suny (eds.), *Party, State, and Society in the Russian Civil War: Explorations in Social History* (pp. 385-398). Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.

- Golotik, S., Zimina, V. & Karpenko, S. (2002). Rossiyskaya Emigratsiya 1920-30-yh Godov. *Noviy İstoricheskiy Vestnik*, 7, 203-217.
- Güdek, B., Albayrak, C. & Özcan, S.M. (2023). Beyaz Rus Göçünün İstanbul'un Müzik, Eğlence ve Kültürel Ortamına Etkileri. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 14(54), 1700-1715.
- Gümüş, M. (2019). *Osmanlı Modernleşmesinde Yabancılar: Leh ve Macar Mültecileri*. İstanbul: Libra Kitap.
- Hultman, M. & Korbel, S. (2024). Jewish Migrations and their Effect on Modern Urban Cultures, *Mobile Culture Studies. The Journal*, 8, 7-15.
- İppolitov, S., Karpenko, S. & Pivovarov, Y. (1993). Rossiyskaya Emigratsiya v Konstantinopole v Nachale 1920-kh Godov. *Otechestvennaya İstoriya*, 5, 75-85.
- İpek İlçin, H. & Ayışığı, M. (2023). Balkan Savaşları Sırasında Muhacirlerin İstanbul'da Geçici İskânları ve Karşılaşılan Sorunlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(1), 475-487.
- Karakoç, İ. (2023). Osmanlı Tâbiyet Hukuku Bağlamında Gerçek Vatandaşlık Statüsünün Önemi: Göç, İltica ve Sığınma Olguları Üzerinden Tarihî Bir Değerlendirme. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 255-296.
- Luckett, R. (1987). *The White Army: An Account of the White Movement and the Russian Civil War*. London, New York: Routledge & Kegan Paul.
- Moseykina, M. (2011). "Rasseyani, No Ne Rastorgnuti": *Russkaya Emigratsiya v Stranah Latinskoy Ameriki v 1920-1960*. gg. Moskva: Dissertatsiya. Rossiysiy Universitet Drujby Narodov.
- Nechaev, S. (2010). *Russkie v Latinskoy Amerike*. Moskova: İzdatelstvo "Veche".
- Olca, T. (2012). Russkiy Sled v Stambule. *Türkiye ve Rusya Arasında Tarihi, Kültürel ve Ekonomik İlişkiler Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı* (ss. 79-90). Moskova, İstanbul: Türk-Rus Kültür Merkezi.
- Olca, T. (2020). Belye Russkiye v Stambule. *Slavistika*, 24(1), 83-94.
- Oğuz, A. (2019). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Anadolu'ya Gelen Muhacirler ve Muhacirlerin Göç Ettiği Bazı Şehirlerdeki İskân Politikaları. *OPUS International Journal of Society Research*, 13(19), 2709-2728.
- Öztunç, H. B. (2022). Tutunamayanlar: Osmanlı Devleti'nde İstanbul'a Emek Göçü (19. Yy. Sonu-20. Yy. Başı). *Turcology Research*, 75, 517-525.
- Özyalvaç, Ş. P. & Arslan Bilgin, F. (2024). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın-Şehir İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 8(1), 33-46.
- Parin, S. & Yıldız, M. Z. (2010). Cumhuriyet Dönemi İstanbul Nüfusu Literatürü Üzerine. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 16(1), 201-226.
- Podrez, S. (2005). *Genezis i Problemy Sovremennogo Polojeniya Rossiyskoy Diaspori v Latinskoy Amerike*. Moskva: Institut Latinskoy Ameriki Ran, Doktorskaya Dissertatsiya.
- Robinson, P. (2002). *The White Russian Army in Exile: 1920-1941*. Oxford University Press.
- Robinson, P. (2005). Zemgor and the Russian Army in Exile. *Cahiers du Monde Russe*, 46(4), 719-737.
- Sadıgov, R. (2006). Rus İç Savaşı'ndan Sonra Türkiye'ye Sığınan Göçmenlerin Gelibolu Günleri.

Karadeniz Araştırmaları, 51, 113-128.

Saygılı R. & Ekşi Uğuz H. (2017). Karamanlı Ortodoks Türkler Üzerinden Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus inşa Sürecinin Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 788-795.

Saygılı, R. (2022). Türk Vatandaşlık Siyasetini Yarım Kalan Bir Göç Hikâyesinden Değerlendirmek: Gagauzlar ve Türk Kimliği. *Akademik Hassasiyetler*, 9(18), 131-154.

Smele, J.D. (2015). *Historical Dictionary of the Russian Civil Wars, 1916–1926*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Tekin, S. ve Haşımoğlu M. (2024). İmparatorluktan Yeni Dünyaya: Arjantin’in “Ruso” Göçmenleri. *İnsan ve Toplum*, 14(3), 150-180.

Temizgüney, F. (2019). Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devleti’ne Sığınan Rus Askeri Mülteciler Meselesine Genel Bir Bakış. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 46, 261-290.

Urtugauri, S. (2013). *Belye Russkiye na Bosfore 1919–1929*. Moskva: Institut Vostokovedovaniya RAN.

Üçgül, S. & Erinç, E. (2012). Rus Göçmenlerinin İstanbul Yolculuğu (XX. Yüzyıl Başlarında). *ICANAS 38 Bildiri Kitabı* (ss. 3287-3297). Ankara.

Volkova, B. (2021). *Forms of Exile in Jewish Literature and Thought, Twentieth-Century Central Europe and Migration to America*. Boston: Academic Studies Press.

Yarar, A. (2020). Meksika’nın Turco Göçmenleri. İ. Ermağan, E. Tahsin, S. Tekin (eds.), *Dünya Siyasetinde Latin Amerika-3*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Wrangel, P. (2020). *Always with Honor*. Mystery Grove Publishing.

EXTENDED ABSTRACT

The history of Russia from the empire period to the modern-day Russian Federation has been a source of outward emigration to foreign countries based on economic, political, social, and religious reasons. However, the emigration wave, which started following the Bolshevik Revolution in 1917 and continued during the Russian Civil War, lasting approximately until 1924, constitutes a unique period in the Russian history of emigration. It resulted in the emigration of an estimated 2.5 million to 5 million people (2015, pp. 370-372). In this migration wave, Russians, non-Russians, and people from both upper and lower classes have left their country mainly for political reasons. The White Emigré emigration was part of this wave. It involved mainly the civilian opponents of Bolshevism and the members of the White Army, who fought against the Red Army of the Bolsheviks during the Russian Civil War. Around 800.000 White Emigrés left Russia and the old territories of the Russian Empire. They headed for Europe, and a lesser number went to Manchuria (Robinson, 2002, pp. 16-17). Under the conditions of the Civil War and Europe's situation immediately after WWI, the emigrés leaving for Europe primarily focused on fast evacuation to transit regions such as the Marmara region of the Ottoman Empire and the German territories and eventually migrating again to Western Europe, Balkans, and the Americas. The White Emigrés have influenced the economic, social, and cultural lives of the countries they moved to, both in transit cities and their final destinations. At the same time, they had a cultural influence that created diaspora awareness among labour immigrants who had migrated before them and settled in different countries during the Russian Empire.

This study investigates the position of İstanbul as a city of transit within the framework of the White Emigré migration during the Russian Civil War. From the 17th century to World War I, global migration tendencies were mainly based on the labor movement realized in the form of settlement or seasonal workers' migrations, and the transition cities provided immigrants with short-term accommodation during their planned journeys. However, starting from the early years of the 20th century until the end of the aftermath of World War II, due to wars, secession movements, dissolution of empires, and political conditions; internal and external displacement, exile, and political reasons became the underlying reasons for mass migration. Consequently, transit cities became the scene of long-term stays for migrants, some even deciding where to settle eventually after spending years in the transit city. Under these conditions, from the late Ottoman period to the early decades of the Republic of Türkiye, İstanbul had become a city of transit for migrations from Europe and Asia.

The emigration of White Emigrés to İstanbul occurred mainly during 1919-1920 in three waves coming from Russian port cities of Northern Blacksea, including the last wave of migrants involving civilians and the members of the defeated White Army led by General Wrangel (Acar Kaplan, 2019a, p. 288, Wrangel, 2020, p. 113). Following the defeat of the Ottoman Empire in WWI, İstanbul was under Allied occupation between 1918 and 1923. The Allied administration in İstanbul, mainly headed by the British and French, welcomed the White Emigrés. While the civilians were settled in İstanbul, members of the White Army were sent in groups to live in camps in other parts of the Marmara region and the Limni Island in the Aegean Sea (Bakar, 2012, p. 65; Acar Kaplan, 2019b, p. 3; Robinson, 2005, p. 720; Sadıgov, 2006, p. 119). There are different estimations on the number of White Emigrés who had migrated to İstanbul such as 50.000, 185.000 (Doğramacı, 2020, p. 205) and 200.000 (Boy, 2025, pp. 2-3). This variability lies in the fact that accessing precise data is difficult as İstanbul was seen by most as a city of transit that some immigrants set out for the Balkans and Europe only within days after their arrival in İstanbul. Nevertheless, many stayed around for a year, and it was easier for the wealthy to embark on a journey for their final destinations. For the remaining ones, the foundation of Türkiye and the liberation of İstanbul in 1923 set a date for departure, while others stayed until the late 1920s. Following the codification of citizenship and immigration laws in the young republic, which had established closed ties with the USSR, raising the risk of deportation, many White Emigrés preferred to leave based on not being eligible for Turkish citizenship or not demanding to obtain one (Aygün, nd). However, a smaller group remained, including Muslim converts and people who were integrated with the local community (Boy, 2025, pp. 2-3).

The study reveals that İstanbul hosted tens of thousands of White Emigrés including White Army generals Wrangel and Denikin, during the Civil War and, in the following years, functioned as a city of transit before their final settlement in the Balkans, Europe, and the Americas. Most White Emigrés had approached İstanbul as a city of transit from the beginning. They positioned themselves as political exiles, not only in İstanbul but also in other places where they went, to protect their Russian identities instead of adapting to the new society to sustain their

belief in the failure of communism in Russia and maintaining the idea of return (Robinson, 2002, pp. 19-20). Moreover, The White Emigré emigration to İstanbul had started under difficult conditions of the dissolution of the Ottoman Empire. The protection of the emigrés by the occupation forces, the weight of the demographic pressure in the city, which was also hosting other Muslim and non-Muslim migrant populations at the time, economic problems of not only the migrants but also most of the local population and the cultural differences were the main challenges in front of White Emigrés during their stay in İstanbul. However, besides the support from European and U.S. institutions and citizens (Dağlar Macar ve Macar, 2010), they were also aided by the Red Crescent, local aid organizations, and the Turkish society (Duman, 2009, pp. 997-998).

While the outward emigration from Russia during the Civil War involved people from various societal backgrounds, among the White Emigrés in İstanbul, the number of educated and skilled immigrants was relatively high, and they have made significant contributions to the city in the realm of culture and entertainment. The presence of White Emigrés in İstanbul expanded from the last years of the Ottoman Empire to the first decades of the Republic of Türkiye. In the context of migration management, it highlighted an area where the transition process between the two states could be observed. Although İstanbul was under Allied rule at the time, the arrival of White Emigrés was in line with the Ottoman migration policy, while the requirements for obtaining citizenship or residence permit of the newly established Turkish Republic forced many to leave.